

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל, הועד-הפועל

המחלקה להשכלה גבוהה ארכיון העבודה

המרכז לתיעוד בעל-פה

עדותו של שמחה אבן-זהר
המראינת: אילה דן-כספי
14 לאוגוסט 1979

רישום מהקלטה על-ידי:
"פרוטוקול"
בת-שבע גרינשטיין
רח' אופנהיימר 12
רמת-אביב
טל. 07 41 28 (03)

עדותו של שמחה אבן-זהר
המראינת: אילה דן-כספי
14 לאוגוסט 1979

ש. אנחנו נפתח תחילה בביוגרפיה מקוצרת. בבקשה.

ת. נולדתי בעיר ברז'ניצה ליד סרנה. לשעבר זה היה רוסיה, כלומר, ברית-המועצות, ואחר-כך זה עבר לשטח ממשלת פולין. התחנכתי בגימנסיה עברית בעיר סרנה, ובגיל צעיר כבר הייתי קשור לתנועות החלוציות.

נולדתי ב-5 באפריל 1905. בגיל צעיר, כפי שאמרתי, התחלתי להיות פעיל - בתחילה בשומר-הצעיר, ואחר-כך בתנועת "החלוץ". כמובן, בכל הפעולות הציוניות, אוסף כספים לקרן הקיימת וכדומה. ב-1924 קבלתי מאחי שהיה בארצות-הברית רשיון, אפידיוויט, לבוא לשם. זה היה בתקופה לאחר מלחמת העולם הראשונה. הודעתי לאמי (אבי נפטר כמה שנים קודם), שאני אסע לאחי בארצות-הברית. אולם במקום זה ארגנתי בחשאי קבוצת חברים מתנועת "החלוץ" בסרנה והחלטנו לצאת לפעולת הכשרה בקבוץ חוצבי אבנים בעיירה קטנה על-יד סרנה ששמה קלוסובה. שם היה מפעל גדול של מחצבות. חשבנו שבשביל לעלות לארץ צריך קודם-כל להתכונן ולהיות פועל ולעשות עבודה מפרכת, חלוצית במחצבות. ובאשר הגענו למנהל המפעל בקלוסובה, שהוא היה יהודי מסרנה, והצענו לו את הצעתנו שאנחנו נארגן את עצמנו, כקבוץ, על-מנת להתחיל לעבוד במחצבה, הוא צחק לנו והביט עלינו ואמר: אתם עם הידיים שלכם? אתם תהיו חוצבי אבנים? הדבר הזה לא בא-בשבון.

ניסינו לשכנע אותו שאכן יש לנו ידיים מאד עדינות; לא עשינו עבודה פיזית שחורה, אבל יש לנו כח ורצון ומרץ ואנחנו מוכנים להוכיח לו שלא נהיה יותר גרועים מאלה הפועלים שעובדים אצלו במחצבה עד היום. ושם עבדו מאות רבות של פועלים.

הוא בקש רשות לכמה ימים למחשבה, על-מנת שיוכל להתקשר עם ההנהלה שלו שהיתה בעיר אחרת. ואנחנו באותם הימים חיכינו בקוצר-רוח ובחוסר סבלנות להחלטה הסופית, כי החלטנו סופית, הקבוצה הזאת שהיינו 15 בחורים ובחורה אחת, שאנחנו נקים את הקבוץ ואנחנו מוכרחים להתחיל לחיות חיי חלוצים בקבוץ.

סוף-סוף קבלנו ממנו תשובה חיובית. לא היה קץ לשמחתנו. מיד הצלחנו למצוא איזה בית קטן והתחלנו להתארגן בשביל לחיות חיי קבוץ. לא היה גבול לשמחתנו כאשר היינו חוזרים מהעבודה במחצבה, דרך הרחוב היחידי שהיה בעיירה, ושרים את השירים שהיו אז באותה התקופה, החלוציים. ואכן, לא עבר זמן רב והפועלים מסביבנו התחילו לכבד אותנו, באשר ראו שאנחנו עושים עבודה מסורה, טובה ובאופן הרציני ביותר.

כאשר התארגנו בתור קבוץ קראנו לעצמנו "קבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה". אני נבחרתי בתור מזכיר הקבוץ. מחובתי, מלבד העבודה במחצבה, היה לדאוג לכל הסידורים האדמיניסטרטיביים ולהתארגנות שלנו והקשר שלנו עם מרכז "החלוץ" בוארשה. ואכן, לא עבר זמן רב ומרכז "החלוץ" שלח אלינו שליחה מיוחדת שתבוא לראות אותנו במקום. שמה היה החברה בנדרסקי. היא באה והתרשמה רבות מהעבודה הגדולה והחשובה שאנחנו עושים.

זה היה ב-1924 ואז התחלנו לחשוב על עליה לארץ, ומי יהיה הזוכה הראשון בתור. ואכן, אני הייתי הראשון שמרכז "החלוץ" בוארשה, בהנהלתו של אליהו דובקין, שהוא היה האחראי ל"החלוץ", אושרתי לעליה. צריך הייתי לעלות לארץ בדצמבר 1924, אולם לצערי הרב אני עליתי לארץ רק ב-6 למרץ 1925, וזה בגלל קנאה מיוחדת של בחור אחד בפולין, אשר ביקש לעלות גם-כן לארץ. מאחר ועלולים היו לקרוא אותי להתייצב בפני השלטונות של הצבא לרגל הגיוס לצבא, הוא הלשין עלי ועל-ידי-כך עכבו לי ולא נתנו לי דרכון עד לחודש

פברואר 1925. לאחר טלטולים מסויימים דרך וינה וטריאסט הגעתי
ב-6 למרץ, כפי שאמרתי, לעיר חיפה באניה משא מסויימת.

בהגיעי לארץ, מאחר והיו לנו חלוצים מהעיר שלנו בתל-אביב,
כיוונתי את צעדי לעיר זו ולפגישה בתקופה ההיא עם חברי שהגיעו
לפני. קשה לתאר את השמחה ואת קבלת-הפנים הלבבית שאז נתקבלנו.
אנחנו צריכים לזכור שתל-אביב ב-1925 היא לא תל-אביב של 1979.
והיחס של חברים וידידים ב-1925 הוא לא היחס שהוא ישנו כיום.
היתה לבביות, מסירות, הקרבה. אי-אפשר לתאר את זה במלים. אפילו
אם לא היה לחברים מה לאכול - ואז היה מצב די קשה בארץ; תל-אביב
היתה עיר קטנה, - אבל כל אחד דאג שיהיה לי מה לאכול ושיהיה איפה
לשים את הראש ואיפה לנוח, ואם חס-וחלילה קרה, שחבר לא ראה אותך
במשך יום אחד, למחרתו או באותו הלילה הוא היה בא בריצה לדעת
מה שלומך, איך אתה מרגיש, שמא קרה משהו. היתה מסירות בלתי-רגילה.

כאשר באתי לעיר תל-אביב הציעו לי מיד מפירמה מסויימת, שאז
היתה פירמת דיזנגוף, להתקבל לעבודה פקידותית מסויימת, מאחר
והייתי קשור למקצוע של עצים. בחוץ-לארץ הייתי קשור למשפחה בעסקי
יערות, וידעתי את המקצוע חיטוב בעצים, בקרשים וכל הקשור בענין
זה. כמובן, כאשר הציעו לי את המישרה הזאת, זה היה סכום בערך
של 10 לירות לחודש משכורת, אני כמובן אמרתי: לא באתי לארץ
על-מנת להיות פקיד באיזשהו משרד. והתחלתי לחפש מקום באיזשהו קבוץ
שאני אוכל לכוון את צעדי.

לא לקח זמן רב, ונודע לי שבתלפיות, על-יד ירושלים, קיים
קבוץ שנקרא קבוץ על-שם קדושי פינסק, והוא נקרא קבוץ הכשרה,
מתכונן לעלות להתיישבות באחד הקיבוצים על-יד נהלל, שבתקופה
יותר מאוחרת נקרא קבוץ גבת.

מאחר והעיר פינסק קרובה לעיר שלנו, סרנה, והכרתי כמה חברים

מהסביבה ההיא, כיוונתי את צעדי לירושלים, ובאתי אליהם והצעתי את עצמי כחבר לקבוצה, ואמרתי להם, אולי יש גם אפשרות שנתחיל גם בארץ לארגן משהו בשטח מחצבה של חוצבי אבנים.

הם אמרו, אפשר יהיה לנסות, אבל לעת-עתה הם יביאו את זה לדיון אצלם התקבלתי כחבר לקבוצה ההכשרה שלהם. ואכן, לא עבר זמן רב ואני נתקבלתי כחבר לקבוצה ועברתי לגור יחד אתם בירושלים, בקבוצה תלפיות.

מאחר וזה היה קבוצה הכשרה הוא עסק בבנייה. בבניית בתים בעיר ירושלים. יש שם די בתים שבנינו. כל יום, בשביל לקמץ בהוצאות הנסיעה, היינו הולכים ברגל מתלפיות לירושלים. כולם היו שמחים ועליזים והיינו מסיימים את העבודה אחרי 4.00 וחוזרים בחזרה לקבוצה בתלפיות.

עבדתי שם תקופה מסוימת בעבודה שחורה, בהעלאת אבנים לבניינים. במשך הזמן הם הציעו לי, שאני אלמד גם להיות בנאי, לבנות ממש; את המקצוע הזה של בנאות, כי בירושלים בונים את הבתים מאבנים. הם הדריכו אותי. זה לקח כמה זמן והפכתי להיות בנאי של הבתים שהיו תחת פיקוחו של הקבלן אצלו בנינו. והנה, ביום בהיר אחד כאשר באנו לעבודה ועלינו על הפיגום, אני ועוד חבר אחד, וכנראה מתוך חוסר זהירות או מתוך חוסר מחשבה כמה מותר לשים אבנים על הפיגומים שלא היו אז פיגומים כמו היום מברזל וכך-הלאה, העמיסו יותר מדי אבנים, והפיגום נשבר ואני נפלתי מהקומה השלישית לארץ. לשמחתי ולשמחתם של חברי היקרים בקבוצה לא נהרגתי אלא שברתי את רגל ימין.

כמובן, לקחו אותי מיד לבית-חולים. אז היה "הדסה" בירושלים. טפלו בי יפה מאד. לאחר זמן חזרתי לקבוצה, כאשר התחלתי כבר להרגיש יותר טוב. כמובן, לא יכולתי לצאת לעבודה. ואז אמרו לי שאני אעשה עבודה קלה בתוך הקבוצה. בתור סדרן, מגיש אוכל וכדומה. זה לא היה לרוחי. הרגשתי את עצמי קצת מיותר בעבודה זו, שהיא לא עבודה של גבר

ובקשתי רשות להשתחרר ולעבור לתל-אביב.

עברתי לתל-אביב, ולאט-לאט התחלתי לעבוד בבנין אצל קבלנים מכירים. השכר היה 2,5 גרוש ליום. בתל-אביב היה חוסר עבודה גדול ולא היה קל להשיג עבודה. באחד הימים היה חם מאד, שתינו הרבה מים וקבלתי חום גבוה. אז היתה נפוצה מחלת פוטצ'ה בתל-אביב, וגם בארץ. בקופת-חולים לא היה בית-חולים. היה קופת-חולים ברחוב גרונברג. אז היתה מרפאת מנדלברג. בתוך קופת-חולים זו ארגנו בית-חולים של איזה עשר מיטות. לפני שבאתי לשם, השם בו היה רשום בפנקס החבר של ההסתדרות פינקלשטיין, לא היה מעודכן. מאחר והייתי נזקק ללכת לקופת-חולים, אז החבר שעבד אתי יחד, ששמו היה ברלינסקי, הוא הציע לי את הפנקס שלו. ואני הלכתי לקופת-חולים ונתקבלתי שם בשם ברלינסקי.

כאשר באתי לרופא, ד"ר טרבלוס, הוא אמר: לא, יקירי, אתה לא חוזר. אנחנו מעלים אותך לבית-החולים, למיטה. אתה חייב לשבב כמה ימים. יש לך חום יותר מדי גבוה ואתה מוכרח לעבור את המחלה. קבלתי את גזר-הדין. לא הייתי שמח מהענין הזה. השכיבו אותי במיטה. כעבור כמה ימים אחד החברים שלי, אותו ברלינסקי, גם הוא-חלה וקבל חום גבוה, והוא צריך היה ללכת לקופת-חולים. אז הוא בקש את החבר השלישי שלנו, ששמו היה ויינבלט, לקבל את פנקס-החבר שלו. והוא בא לקופת-חולים בתור ויינבלט. אז השכיבו אותו גם. כן במיטה על-ידי. אז אני שכבתי בתור ברלינסקי והוא שכב בתור ויינבלט. וכאשר פתאם באו חברים קרובים לבקר אותנו, ושם משפחתי היה פינקלשטיין ושמו היה ברלינסקי והתחילו לקרוא אותנו בשמות כאלו לא אמיתיים, זה גרם לנו אי נוחות רבה ולא ידענו מה להסביר לאחיות אשר הסתובבו מסביבנו.

כאשר יצאנו משם, לא יכולתי לעשות עבודה פיזית שוב-פעם.

הלכתי ללשכת-העבודה. ואז לשכת-העבודה היתה ברחוב נחלת-בנימין. בהסתדרות אמרו לי, ישנה אפשרות לשלוח אותי לאחת משתי המישרות שישנן כרגע. דרוש עובד בוועד-הפועל-של-ההסתדרות ודרוש עובד לקרן-הקיימת-לישראל. מאחר והוועד-הפועל עבר מירושלים לתל-אביב, כי ההסתדרות בזמן שנוסדה היתה בירושלים; כעבור כמה שנים היא עברה לתל-אביב. מיד, מבלי לחשוב, אמרתי: אני רוצה ללכת לעבוד בהסתדרות. הכוונה היתה לכמה ימי-עבודה. ואז נשלחתי להסתדרות לכמה ימי-עבודה. התחלתי לעבור שם. שם היה אחד ממזכירי ההסתדרות ששמו היה יעקב אפטר. והוא שאל אותי: מה שם המשפחה שלך? אמרתי לו: שם משפחתי פינקלשטיין. הוא אמר: האם לא כדאי שתשנה את שם-משפחתך לשם עברי? אמרתי: אני מוכן לקבל את זה, אבל זה תלוי איך תהיה החתימה. אז הוא אומר: אני מציע לך, הבה נחשוב, פינקלשטיין. מה דעתך אם אני מציע לך שזה יהיה אבן-זהר? תנסה לחתום. אני לקחתי עט ממנו ותיכף התחלתי לעשות את החתימה: אבן-זהר. וזה יצא יפה מאד. אמרתי: אני מקבל את זה. אם כן, הוא אמר, תסע מחר למשרד המחוזי ביפו, תשלם 25 גרוש, תחליף באופן רשמי את שמך. את זה קיימתי, ומאז קבלתי את השם אבן-זהר, וזה הקל עלי. קודם-כל, אילו נשארתי בתור ברלינסקי בקופת-חולים, והרבה חברים שהיו יחד אתי הכירו אותי, זה היה מסבך. ככה נכנסתי לתקופה חדשה, בשם חדש, בתור אבן-זהר.

[הערה של איתמר אבן-זהר: בגירסאות אחרות, כולל בסיפורים בעל-פה, הצעת השם "אבן-זהר" מיוחסת לדוד רמז ולא לאפטר. גם בזכרונות מתומללים אלה מופיע השם "דוד רמז" והוא תוקן בכתב יד של שא"ז ל"יעקב אפטר". המסמך הרשמי על הגשת הבקשה לשינוי השם היא מיום 6 בנובמבר 1930, והמשרד הממשלתי הוא "מחלקת העליה והנסיעה" בירושלים, כך שלא ברור מתי ואיפה הוגשה הבקשה ביפו בהתאם למסופר כאן.]

3 לספטמבר 1979.

ש. הנושא שנשוחח עליו עכשיו יהיה: ההסתדרות עד הקמת מפא"י. בבקשה.

ת. כפי שאמרתי בראשית דברי, נשלחתי לעבודה בהסתדרות, אבל לא ציינתי שהעבודה היתה זמנית. הכוונה היתה לאיזה שבוע, עשרה ימים. כאשר באתי קבל אותי לעבודה מזכיר ההסתדרות, דוקא מהמפלגה

שלא הייתי שייך אליה. הוא היה מזכיר מטעם "הפועל הצעיר". שמו היה יעקב אפטר, הכניס אותי לחדר קטן, הראה לי גל של פנקסי-חבר המונחים על הרצפה ואמר: זו העבודה שלך. אתה צריך לדאוג לסדר שלכל חבר בהסתדרות יהיה פנקס-חבר.

לא ידעתי מימיני ומשמאלי, במה להתחיל ואיך להתחיל. אמרתי לו: טוב, אעשה כמיטב יכולתי. הוא עזב את החדר ונשארת לבד עם ערימת הטפסים על הרצפה. התחלתי להסתכל ולראות. אז הוברר לי, קודם-כל, שאלו פנקסי-חבר עדיין בלי תמונות; פנקסי-חבר שכל חבר הסתדרות צריך לקבל. התחלתי למיין את זה ולסדר את זה ותוך זמן קצר ביותר, פחות מהזמן שלמעשה הוקצב לעבודה הזאת בוועד-הפועל-של-ההסתדרות, באתי אליו ואמרתי: גמרתי את עבודתי. אתה יכול לסדר לי את החשבון. אין לי יותר מה לעשות. הוא אמר: מה? גמרתי את העבודה הזאת? כל החבילה הגדולה הזאת של פנקסי החבר שהתגלגלו על הרצפה? אמרתי: כן, בוא תיכנס לחדר. אראה לך בדיוק.

הוא נכנס לחדר. אני אומר חדר. זה היה חדרון באיזושהי פינה קטנה ביותר. הראיתי לו מה סדרתי. לשמחתו לא היה גבול. הוא אמר: עכשיו- יהיה סדר. נוכל להעביר את הפנקסים לקבוצים, לכל אלו ששלחו לנו. אבל אתה לא הולך. מה פירוש אני לא הולך? הוא אומר: אתה נשאר. אתה הוכחת, במה שעשית עכשיו, שאנחנו זקוקים לעובד כמורך.

עלי לציין שבועד-הפועל-של-ההסתדרות היו אז, מלבד המזכיר הנבחר, או יותר נכון, מלבד שני המזכירים הנבחרים, - בתקופה ההיא מזכיר ההסתדרות היה מטעם אחדות-העבודה דוד בן-גוריון ומטעם הפועל הצעיר היה יעקב אפטר, וכממלא-מקום לדוד בן-גוריון, כאשר הוא היה נוסע מדי פעם לחוץ-לארץ, היה ישראל מרימינסקי.

אבל עובדים טכניים לא היו הרבה, היו רק שניים. אחד היה

זאב חסידי. הוא היה הכלבו. הוא היה הגזבר, הוא היה המזכיר, הוא היה רושם, הוא היה דואג לכל דבר. והיה עוד חבר אחד, שעסק בשליחויות ובכל מיני דברים, לעזור לחסידי. שמו היה זמרוני. זה הכל היה הסטאף של הוועד-הפועל-של-ההסתדרות.

בצורה כזאת אפטר כמעט הכריח אותי. הוא אמרו אתה נשאר לעבוד. אני קצת התפלאתי, כי בתקופה ההיא כל מפלגה דאגה לקבל, עבודה מאנשי שלומה. כלומר, אנשי הפועל-הצעיר דאגו להכניס למשרדים מאנשי הפועל-הצעיר, מהמפלגה שלהם. אותו הדבר אחדות-העבודה. והנה, אני כשבאתי, ודוקא אמרתי באופן ברור ביותר, שאני שייך לצ.ס., זאת אומרת, אחדות-העבודה בארץ. ודוקא הוא, הפועל-הצעירניק אמר לי שאני אשאר בעבודה.

כאשר נשארתי בעבודה התחלתי לראות ממה להתחיל, איך להתחיל לעשות קצת סדר בעבודה.

לא היתה כתבנית, לא היתה טלפוניסטית. הכל היה נרשם בכתב-יד. מכתבים היו יוצאים בכתב-יד. לא היה מנהל חשבונות. אמנם, לא היו הרבה הוצאות, אבל אותן הוצאות כדי להכניס סדר, לא היה מי שיטפל בזה. כעבור זמן מסויים (איני זוכר בדיוק), פחות משנה, קבלנו לעבודה את גרשון לוינסון בתור מנהל החשבונות. בתקופה יותר מאוחרת, כעבור שנה-וחצי, קבלנו כתבנית ראשונה. היתה אחותו של יעקב אפטר, שמה גניה אפטר. כתבנית ראשונה בעברית. קנינו מכונית-כתיבה וככה התחיל המשרד לעבוד, כאשר יש לו כבר מנהל חשבונות ויש לו גם כתבנית.

בתקופה יותר מאוחרת, כעבור שנתיים בערך, התקבלה לעבודה גם כתבנית לאנגלית. ושמה היה לובה בורוכוב, אשתו של דב בורוכוב. היא היתה כתבנית באנגלית.

בצורה כזאת התחילה העבודה. הוועד-הפועל-של-ההסתדרות שכן אז בבית שכור של "סולל-בונה", ברחוב ברזילי בתל-אביב, מול גן קפימנצקי. היו שם מספר חדרים. כאשר התחלנו קצת להתרחב, עברנו משם לשדרות רוטשילד 2. לקחנו דירה של מספר חדרים. שם לא גרנו הרבה זמן. עד שמשם זזנו לרחוב יהודה הלוי 33, ביתו של מר פבזנר. שם למעשה התחילו בפעם הראשו נה להתארגן המחלקות לפי צורה מסודרת של הוועד-הפועל-של-ההסתדרות.

כפי שאמרתי, כל התקופה ההיא, כאשר היו קיימות שתי המפלגות, אחדות-העבודה והפועל-הצעיר, היו שני מזכירים. הראשונים היו בן-גוריון ואפטר. אחר-כך, כאשר בן-גוריון נבחר בקונגרס הציוני לעבור לסוכנות היהודית, במקומו נבחר רמז. עם רמז כגובר מטעם הפועל הצעיר נבחר גם אליעזר קפלן. שוב היו שני מזכירים: רמז וקפלן.

תקופה מסויימת בן-גוריון היה עוד יחד עם רמז וקפלן. לבן-גוריון היה חדר לחוד ורמז וקפלן למעשה ישבו בחדר יחד.

מהבית של יהודה הלוי 33 עברנו אחר-כך, כאשר ל"סולל-בונה" היה משבר, ואפשר להגיד בצורה צנועה, צריך היה לסגור את המשרדים שלו, אז הבית שלו שהיה בפינת דרך פתח-תקוה (כיום זה בנין "אמפא"), הבית הזה נרכש על-ידי הוועד-הפועל-של-ההסתדרות. בבית הזה המשיכו לעבוד, כפי שאמרתי, שלושת המזכירים: בן-גוריון, רמז וקפלן, ואז כבר היו המחלקות. קמה מחלקת עליה. מחלקת עליה בראשותו של חיים הלפרין שהוא היה אחראי לענייני העליה. היתה מחלקת עבודה, או שקראו לזה משרד עבודה. שם נבחרו שני חברים שעמדו בראש: השל פרומקין שנפטר כבר, וייבדל-לחיים ברל רפפור. הם היו האחראים בתקופה ההיא לענייני עבודה. כי צריך היה לדאוג להרבה עבודה, לספק עבודה. אז התחילו לבנות את תחנת-הכח בנהריים. ובכלל, הפעולה

של ההסתדרות התחילה להסתעף. דב הוז היה אז בשליחות ההסתדרות בלונדון ועמד בקשר די אינטנסיבי עם ההסתדרות. הפעולה הזאת נמשכה כמה שנים, עד שהוועד-הפועל-של-ההסתדרות רכש את הבנין שהיה פעם מלון הרצליה ברחוב אלנבי 115, תל-אביב. הרכישה בוצעה בסכום של 3000 לירות. אז היה סכום די נכבד. אבל שם כבר אפשר היה לשכן את כל המשרדים, ולאט-לאט להתחיל לעשות עבודה מסודרת. ככה ההסתדרות התחילה לגדול ולהתפתח וכך-הלאה.

באחת המחלקות בבית הזה, בהסתדרות, מצאנו גם פנה בשביל מפקדת ההגנה, שבראשה היה אליהו גולומב. הוא גם-כן בתקופות מסויימות היה ממלא-מקום של אחד החברים בהסתדרות, מזכיר. אבל עיקר עבודתו התרכזת בהגנה. זה גם נתן את הכיסוי הדרוש כלפי האנגלים שלא יחשדו, וכל הפעולה למעשה של ההגנה בשנים ההן התנהלה מבית הוועד-הפועל-של-ההסתדרות.

במרוצת הזמן הרחבנו את הבנין הזה. בנינו שם אגף נוסף. ליד הוועד-הפועל-של-ההסתדרות, כאשר נוסד עתון "דבר", הוא גם רכש את הבנין והתחילו שם המערכת והדפוס וכל הקשור בענין זה.

פעולה זו נמשכה הרבה שנים, עד ששתי המפלגות במרוצת הזמן התאחדו, ואז הוחלט על בחירת מזכיר אחד. המזכיר הראשון שנבחר בתקופה ההיא היה יוסף שפרינצק. הוא היה המזכיר היחידי ששמש בתפקידו עד להעברתו לירושלים, לתפקיד יו"ר הכנסת, עם הקמת המדינה.

בתקופה יותר מאוחרת, כאשר העניינים התרחבו, הוחלט בוועד-הפועל-של-ההסתדרות (כידוע, הוועד-הפועל-של-ההסתדרות נבחר תמיד בכל מועצה, כפי שהמועצה נבחרת על-ידי כל הוועידה) על בחירת ועדה מרכזת. ועדה מרכזת שהיתה מורכבת מנציגים שונים של כל המפלגות בארץ;

לא דוקא של מפלגת פועלי ארץ-ישראל. כמובן, הרוב היה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל. בראש הוועדה המרכזת היה יוסף שפרינצק, והחברים הראשונים שלה, עד-כמה שאני יכול כרגע לזכור, היה אהרון ציזלינג, יעקב ריפתין, גולדה מאיר, ברל רפטור ועוד חברים נוספים.

הוועדה המרכזת במרוצת הזמנים מתחלפת. היתה מתחלפת לפי הבחירה. כמו שמזכיר ההסתדרות היה מתחלף. לאחר ששפרינצק עזב את ההסתדרות ועבר לכנסת כאשר קמה המדינה, בתור יו"ר הכנסת, או כמו שרמז קודם גם-כן עזב את ההסתדרות ועבר לכהן כיו"ר הוועד הלאומי ליהודי ארץ-ישראל, - אז לאחר שפרינצק נבחר נמיר כמזכיר ההסתדרות.

בתקופה יותר מאוחרת, לאחר שנמיר עבר לממשלה, נבחר כמזכיר ההסתדרות פנחס לבון. לאחר פנחס לבון נבחר למזכיר ההסתדרות אהרון בקר. לאחר אהרון בקר נבחר יצחק בן-אהרון.

כפי שאת רואה, התחלתי את הקריירה שלי בהסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, כמו שקראו לזה, עם דוד בן-גוריון, דרך יעקב אפטר, דוד רמז, אליעזר קפלן, יוסף שפרינצק, מרדכי נמיר, פנחס לבון, אהרון בקר, וסיימתי אצל בן-אהרון, כאשר ב-1 למאי 1970 הודעתי לו במכתב קצר שאני מודה עבור השרות שלי בוועד-הפועל-של-ההסתדרות במשך 45 שנים ואני את עבודתי סיימתי. ובזה נגמרה תקופת עבודתי של 45 שנים בהסתדרות העובדים הכללית.

ש. הנושא: השבת השחורה וטיפול בעצירי ההגנה, אצ"ל ולח"י.

ת. חוויה בלתי-נשכחת היתה לי בתקופת עבודתי בהסתדרות כאשר שפרינצק היה מזכיר ההסתדרות. כידוע, היה מבצע שנקרא השבת-השחורה. באותה השבת נאסרו אלפי חברי הסתדרות, בעיקר מהקיבוצים, והוגלו לרפיח על-ידי השלטון הבריטי. כל המאמצים של המוסדות הלאומיים, הוועד הלאומי ליהודי ארץ-ישראל, אחר-כך הנהלת הסוכנות היהודית, וכמובן גם ההסתדרות - למצוא קשר כלשהו עם העצורים ברפיח, לא נשאו

פרי. האנגלים התנגדו התנגדות מוחלטת לאפשר למישהו מהחוץ לבוא לבקר אותם. והיתה חרדה גדולה מאד, בעיקר בהסתדרות. כשכל הקיבוצים חששו לגורלם של חבריהם כולם היו חברי ההסתדרות. צריך לציין, שבין האסורים ברפיח היו גם אנשי פלמ"ח. קבוצה לא גדולה אבל קבוצה די מכובדת, ובראשם אנשים שהיום די אחראיים מבין מנהיגי הישוב.

[הערה של איתמר: הכונה לחברי פלמ"ח כמו יצחק רבין.]

כאשר הנסיונות להגיע אליהם לא נשאו פרי, אזכור את היום הששי, סמוך לצהרים, הזמין אותי לחדרו שפרינצק ואמר לי: מה יהיה? אין שום קשר עם האנשים האלו. אין להם שום קשר עם החוץ ואנו דואגים לגורלם. אתה מוכרח לחפש איזו עצה איך להגיע אליהם. תנסה. אמרתי לו: שפרינצק, יקירי, הלא אתה יודע שלי לא היה שום מגע עם השלטונות הבריטיים. זו לא העבודה שלי בהסתדרות. תפקידי הוא מזכיר הוועד-הפועל-של-ההסתדרות, אבל לא מגע בענייני חוץ. בענייני חוץ אתה יודע שישנו ראובן בורשטיין, שאחר-כך שמו היה ראובן ברקת. הוא מנהל מחלקת החוץ והוא נמצא במגע עם השלטון הבריטי.

הוא אומר: הנסיונות שלו לא הצליחו. תעשה אתה בדרך שלך, כפי שאתה יודע, להגיע אליהם באיזשהו אופן. הוא דיבר ממש, שהרגשת שדמעות חונקות אותו, מתוך הרגשה של הדאגה שלו לגורל האנשים האלה.

לא יכולתי לסרב לו, אם-כי ידעתי שזו משימה די קשה, כי לא היה לי כל נסיון עם השלטון הבריטי בטיפול מסוג זה. אמרתי: טוב, אני אנסה. יצאתי לחצר, בקשתי מאחד הנהגים שהיה מאד קשור אלי, מסור אלי, שמו היה דוד. אמרתי: דוד, אנחנו נוסעים לסרפנד. המפקדה של השלטון הבריטי היתה בסרפנד. הוא אומר: מה? השתגעת? מה פירוש אנחנו נוסעים לסרפנד? אתה יודע שאי-אפשר להיכנס לסרפנד מבלי שישנו רשיון לכך. אמרתי: דוד, אנחנו נוסעים. הגורל יעזור לנו.

[הערה של איתמר: סרפנד הוא השם הערבי של "צריפין" (גם בערבית הוא נכתב בצד"י)]

הוא הכיר אותי והוא ידע שאתי אין להתווכח, כי הוא ליווה אותי הרבה שנים בפעולותי בתוך ההגנה. הגענו לסרפנד, קפצתי מהאוטו ובאתי במרוצה לפיל-בוקס, איפה שנמצאים השוטרים שמבקרים את כל הנכנסים לסרפנד. הבטתי על השעון ואמרתי: סליחה, אדוני, איחרתי כבר רבע-שעה, ואני מאד מצטער, בגלל תקלה באוטו. אני מוכרח תיכף לראות את הקולונל זה וזה. הוא מחכה לי. את שמו של הקולונל ידעתי מקודם, מתוך הקשר שהיה לי עם בריגאדיר מסויים מהשלטון האנגלי.

[הערה של איתמר: הקולונל היה כנראה הקולונל סטיל, והבריגאדיר היה בריגאדיר מור.]

הגישה שלי והבטחון העצמי שבאותה הרגע הפגנתי השפיע באיזשהו אופן על השוטרים האנגלים, ובלי לחטט הרבה הם פתחו לי את השער ונכנסתי פנימה. נכנסתי פנימה, התחלתי לחפש את המפקדה של הקולונל והגעתי אליו. התייצבתי בפניו ואמרתי לו: אני מזכיר הוועד-הפועל-של-ההסתדרות. באתי אליך לפי המלצתו של הבריגאדיר זה וזה מצד אנגלי. (כרגע אינני יכול להזכיר את שמו כי הוא עוד בחיים) הוא אמר לי שאפנה אליך ואתה העוזר לי לקבל רשיון לקבל ביקור אחד במחנה העצורים ברפיח.

[הבריגאדיר מור, לימים General Sir Rodney Moore, המשיך להתכתב עם שא"ז, שממנו היה מקבל תיבת תפוזים בכל חג מולד, עד 1971 לפחות.]

הוא קצת הסס ואמר: אבל צריך לקבל את הרשיון מגנראל ברקר, ששוכן במלון המלך דוד בירושלים. אמרתי: אני לא מבקש הרבה. אני מבקש רק ביקור אחד. רק להביא להם דרישת-שלום. אולי אם למישהו דרוש איזה אוכל או תרופות וכך-הלאה.

הוא חשב כמה רגעים ואמר: או.קיי. הא לך רשיון! נתן לי הרשיון. כשחזרתי לוועד-הפועל-של-ההסתדרות והראיתי לשפרינצק שהצלחתי לקבל רשיון, לשמחתו לא היה גבול. הוא חיבק אותי ואמר: אתה הגורל. האנשים האלו לא יידעו במה להעריך את הפעולה שלך שאתה בא לבקר אותם.

כמובן, למחרת בבקר, בשעה מוקדמת ביותר הגעתי לרפיח, למיפקדה קודם. ומהמפקדה למחנה העצורים. אי-אפשר- לשכוח את החוויה

של הפגישה עם העצורים בצריפים בהם הם שוכנו. עצם המיפגש, שבא איש מהחוץ והביא להם דרישת-שלום חמה מהמשפחות, מההורים, מההסתדרות וכל הקשור, זה כשלעצמו הם הרגישו שהם לא מנותקים מהעולם הזה. הדבר הזה התבטא אחר-כך בפגישות רבות שבקרתי אצלם כמעט כל יום. הייתי מבקר אצלם והייתי דואג להביא להם מה שהיה דרוש להם, עם כל הקשור. אחרי זה, כעבור זמן קצר. ארגנתי וקבלתי רשיון להביא לשם גם את שפרינצק, גם את גולדה, גם את בן-צבי, ובתקופה יותר מאוחרת הבאתי גם את חנה רובינא, שנתנה להם ערב הופעה. הדבר הזה אף-פעם לא יישכח. האנשים האלו היו נרגשים. למעשה, פעלתי תוך חודש ימים במבצע הלך-וחזור - רפיח, תל-אביב וירושלים, עד שהצלחתי לעזור לשחרורם של אנשי הפלמ"ח שהיו עצורים והם יצאו בהערכה ובהזדהות כפי שהיתה נדרשת, ואז שהגיעה מהבולשת האנגלית שיש לאסור עלי הכניסה לרפיח. ואז העבודה שלי נפסקה. למעשה כבר מרבית העצורים יצאו לחופש, כי כל יום ויום היו משחררים קבוצה אחת או שניה.

במובן, בתקופת רפיח נתווספו עוד אסירים. היה פעם חיפוש גדול בתל-אביב. תל-אביב היתה שלושה ימים בעוצר. גם מתל-אביב הביאו לרפיח קרוב לאלף עצורים. וגם הם במשך הזמן יצאו והשתחררו. זה היה אחד המבצעים שהיה קשור רק הודות לרגישות והמסירות הבלתי-גשכחת של שפרינצק, שדאג לגורל האנשים ולחברי ההסתדרות.

עוד חוויה בלתי-נשכחת קשורה עם שפרינצק, יהודי יקר, חבר טוב. בתקופת עבודתי בוועד-הפועל-של-ההסתדרות לאחר הנסיון עם רפיח, ולאחר שלפי דרישתו של רמז בתקופה יותר מאוחרת הקימותי את האגודה "לאסירינו" - משום-מה יצרתי את הקשר והתחלתי לטפל באנשי אצ"ל ולח"י וההגנה שהיו בבתי-הסוהר, במחנה העצירים בלטרון, בבית-לחם, בכל בתי-הסוהר. ביום בהיר אחד הזמין אותי שפרינצק והוא אומר לי: איך זה יתכן שאתה תטפל באנשי אצ"ל ולח"י, אתה איש המפלגה וכך-הלאה. אמרתי: אני מצטער מאד, אני מנסה לעשות את העבודה שלי

בצורה כזאת, שלא אפריע לעבודתי בהסתדרות. אבל אני מאמין שהגורל זימן אותי ככה שאני יכול לעזור לאנשים אלה בתוך המחנות והם זקוקים לעזרה רבה מאד. אם באיזשהו אופן העבודה הזו שאני עושה למען עצורי אצ"ל ולח"י, וכמובן, גם אנשי ההגנה שהיו במספר מסויים בבית-הסוהר בירושלים, - אם בזה משהו מפריע לעבודתי בהסתדרות, אז אני מבקש לשחרר אותי מעבודתי בהסתדרות, ואני עכשיו אתרכז כולי בטיפול עם האנשים הללו.

הוא אמר: לא. זה לא בא-בחסכון. אבל האם אתה לא מרגיש שיש בזה איזה דבר יוצא-דופן? כי אל נשכח שבתקופה ההיא היחסים בין המפלגות האלה, יותר נכון, אצ"ל ולח"י וההגנה היו די מתוחים, וכמובן עם ההסתדרות ועם המפלגה.

אינני יודע אם הוא השלים בפנים עם הפעולה שלי, אבל הוא יותר לא הטריד אותי ונתן לי יד חפשית לעשות. אני עשיתי כמיטב יכולתי בשביל לא להפריע לעבודתי בוועד-הפועל. הייתי יוצא בלילות ובשעות מוקדמות בבקר ובשבתות, ככה שהעבודה בהסתדרות לא סבלה.

הוא ידע גם על עבודתי הגדולה שעשיתי למען גולי קניה, הקשר אתם, העידוד וכל מה שצריך היה לשלוח מהארץ בתקופה יותר מאוחרת. כאשר הוא חזר באחד הימים מליי-ק-סאכס, כאשר שם היתה ההכרה בהקמת מדינת-ישראל, הוא נכנס לוועד-הפועל-של-ההסתדרות, חיבק אותי ונישק אותי ואמר: שמך הגיע למרחקים, ומשה שרתוק (יותר מאוחר שרת) בקש להגיד לך שעשית פעולה גדולה ביותר בזה שטפלת בגולי קניה והצלחת להחזירם בריאים ושלמים לארץ. אבל זה ספור די גדול, ולא במסגרת זו של ההסתדרות.

בתוך החוויות של הטיפול בעצירים ובאסירים, שזה לכשעצמו מחייב הרבה מאד זמן לספר, כי זה נמשך זמן די ממושך. קודם היה

לטרון א', אחר-כך לטרון ב', כאשר נאסרו ראשי העיריות, מר רוקח, קריניצי, בן-עמי ואחרים. ואחר-כך כל המחנות, כמו עתלית. חוויות מאד מיוחדות היו לי בבית-הסוהר בבית-לחם. שם בכלל אסור היה לגבר לבקר, והתנאים היו חמורים ביותר. אבל כפי שאמרתי כבר בהזדמנות אחרת, באיזשהו אופן שיחק לי הגורל ויצרתי קשר עם כמה מהידידים בשלטון הבריטי. הם נתנו לי אפשרות להיכנס גם לבית-לחם. אפילו לאכול עם הבנות ארוחת-ערב, כמובן, בלי מזלגות ובלי סכינים וכך-הלאה.

(סוף ההקלטה)